

<p>ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ</p> <p>INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES</p> <p>МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ</p>	<i>Cilt: 3, Sayı: 2, 2020</i>
	<i>Vol: 3, Issue: 2, 2020</i>
	<i>Sayfa – Page: 206-222</i>
	<i>E-ISSN: 2667-4262</i>
	

TEHLİKEDEKİ / GİZLİ DİL DOMANI SÖZCÜK LİSTESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

A STUDY ON WORD LIST OF ENDANGERED / SECRET DOMANI LANGUAGE

Orhan VAROL*

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>✉ Geliş: 17.09.2020</p> <p>✓ Kabul: 07.12.2020</p>	<p>Roman dillerinden biri olan Domani ya da Domca, gizli dil işlevine sahiptir ve az sayıda konuşanı kaldığı için Doğu Anadolu'nun tehlikedeki dillerindedir. 2017 ve 2019 yılları arasında Van ve Ağrı-Doğubayazıt'ta yaşayan Dom konuşucularla yüz yüze görüşmeler sağlanarak tipolojik bakımdan Domaniye benzeyen Kurmanci aracı dil olarak kullanılıp elde edilen sözlü verilerle bir Domani-Türkçe sözcük listesi oluşturuldu. Kurmanci ve Türkçe etkisi altındaki Domani, az sayıdaki çekirdek sözlükçesini korurken dilin ait olduğu toplumun kültürel özelliklerini ve gizli dil kullanımına dair dilsel öğeleri içinde barındırmasıyla toplumdilbilimsel bakımdan dikkat çekmektedir. Dilsel etkileşim ve farklılaşmada dilin konuşucularının toplumsal konularının belirleyici olduğu, Domani söz varlığına ait birimlerin işlevsel ve kullanımsal özelliklerine bağlı olarak anlaşılmaktadır. Domani sözcükleri: köken dil Domani kaynaklı olan, çeşitli soneklerle yeniden biçimlendirilerek Domcalaşırılan ve baskın etkileşim dillerine ait olmak üzere üç farklı görünüme sahiptir. Dom toplumunun, baskın dillerin kullanıcısı olan toplumlarla aynı yaşam alanını paylaşmaları ve bu toplumlara sosyal ve ekonomik bakımdan uyum sağlama çabalarının bir sonucu olarak Domani, gizli dil olarak kullanım işlevini de yakın bir gelecekte yitirebilir.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Domca/Domani, Romanca, Domani sözcükleri, Gizli dil, Tehlikedeki dil.</p>	
<p>Araştırma Makalesi</p>	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>✉ Received: 17.09.2020</p> <p>✓ Accepted: 07.12.2020</p>	<p>Domani is one of the secret Romani languages and it is an endangered language of East Anatolia due to its small number of speakers. Face-to-face interviews were made with Dom speakers living in Van and Ağrı-Doğubayazıt between 2017 and 2019. A Domani-Turkish word list was created with the narratives of Dom speakers, using Kurmanji as an intermediary language, which is typologically similar to Domani. Domani, under the influence of Kurmanji and Turkish, preserves a small number of its core lexicon and is striking in sociolinguistic terms, as it contains the cultural characteristics of the society to which the language belongs and linguistic elements related to the use of secret language. It can be understood that the social position of the speakers of the language is determinant in language contact and change, depending on the functional and pragmatic characteristics of the units of the Domani vocabulary. The words have three different appearances: sourced Domani root language, re-formed with various suffixes and Domanified, and belonging to dominant contact languages. As a result of the Dom community's sharing the same living space with the societies that are users of dominant languages and efforts of Doms to adapt to these societies in social and economic terms, Domani may also loses its function as a secret language in the near future.</p>
<p>Keywords: Dom language/Domani, Romani, Domani words, Secret language, Endangered language.</p>	
<p>Research Article</p>	

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dil Bilimi Bölümü, E-mail: orhan_van@hotmail.com.

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8662-484X>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz /To cite this article (APA):

Varol, Orhan (2020). "Tehlikedeki / Gizli Dil Domani Sözcük Listesi Üzerine Bir Çalışma". *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3 (2): 206-223. DOI: <http://dx.doi.org/10.37999/udekad.796473>.

Extended Abstract

Domani is one of the endangered/secret Romani languages and has speakers in the Eastern Anatolia Region of Turkey. This language is in danger of extinction since the number of the Domani speakers is decreasing and it can be defined as a secret language because Domani enables its speakers to communicate among themselves in a way that other community members cannot understand. The Dom People are multilingual since they acquire Kurmanji Kurdish as the first model code and Turkish as the second model code which are dominant languages in their language contact areas. However, in terms of language competence of Domani, which is their mother tongue, adults display recessive multilingualism and children display receptive multilingualism. In the process of language contact and the acquisition of multilingualism, the units and patterns belonging to the dominant languages in question are placed in the Domani vocabulary. This process takes place depending on the substratum and superstratum language relationships, the words in the Domani vocabulary lose their functionality and areas of usage. In addition to that, Domani has begun to lose its function of use as a secret language as its speakers adapt to dominant societies in terms of social and economic aspects. Therefore, it is aimed to create a list of Domani words with their Turkish equivalents as the words have distinctive features regarding the linguistic and sociolinguistic views of Domani and Domani speakers. In order to obtain information about the vocabulary of this endangered language, verbal narratives were obtained from seven Domani speakers of Dom ethnicity from Van and Doğubayazıt districts of Ağrı between 2017 and 2019. In order to obtain data, Kurmanji Kurdish, which is typologically closer to Domani and in which the Doms are more competent, was used as the intermediary language. By asking the equivalents of Domari words spoken in Arab geography in Domani or by separating the words from the functional units among the Domani utterances, Domani-Turkish word list was created. Some linguistic and sociolinguistic evaluations were made based on the list of around four hundred words. From a sociolinguistic point of view, it can be said that the "secret language use" of the language can be found within the words related to the socio-economic aspect of life; for the words "foreign" and "rich", *perev*, which is thought to be of "money" origin, is found in the vocabulary of the language. Domani includes the words *guje* for "soldier" and *glor* for "police" as the names needed in the use of secret language vocabulary when a crime is committed. One of the professions that Dom specializes in is playing the instruments at weddings or similar events. In Domani *kutne* "drum", *givrass* "clarion", *vivi* "wedding", *qerev, şol* "money, tip" is found as the content words in the professional life of the Dom. The words that should be included in the core lexicon are mostly lost due to their equivalents in Kurmanji, but some words that relate to the secret use of language, provide confidentiality, give information that language contact and change are determined according to the social and economic levels of the interacting people. When Domani and Domari language in the Arab geography are compared, it is seen that they have a limited number of words with the same structural and semantic content. It is understood that the functional units that make up the Domani words, such as the Arabic influence on Domari, are mostly transmitted from Kurmanji Kurdish. In addition to Turkish and Kurmanji, new words are added to the Domani vocabulary from languages that have interacted in the past, and some words in the origin languages of the Dom are also in the word list. *Mimis* "man", *garde* "good, beautiful", *galbiçuyin* "speaking" is included in Domani vocabulary as noun, adjective and verb structures. The words belonging to different languages found in Domani are seen mostly with the suffixes *-xetê*, *-gev*, and *-ole*. Although it is thought that these suffixes are used depending on the secret language function, they vaguely exhibit the meaning of "binding", "naming" and "being". Based on these features, it is understood that there are three types of word formation strategies in Domani. The first of these is the adaptation of the words of the origin language to the renewed sound inventory depending on the interaction of Domani with Kurmanci. Second, the Domanization of words originating from languages such as Turkish, Kurmanji Kurdish, Arabic and Persian, are conducted with Domani suffixes. The third is that the words belonging to the dominant interaction languages are included in the vocabulary without obvious change in form and meaning.

Giriş

Az sayıda konuşucusu olan ve yakın bir gelecekte son konuşucusunu da yitirerek yok olma riski taşıyan diller *tehlikedeki dil* olarak nitelenmektedir. Bir toplumun, farklı sosyo-ekonomik güdülenmeler ya da güvenlik ve korunma gibi gerekçelere bağlı olarak diğer toplum

bireylerinin anlayamayacağı biçimde, kendi aralarında iletişim kurmalarını sağlayan dil ise *gizli dil* olarak tanımlanabilir. Günümüzde bu iki dilsel durumu, Doğu Anadolu’da Dom etnik kökene mensup konuşucuları olan *Domani* dili yansıtmaktadır¹. Domlar, milattan sonra 6. yüzyılda Hindistan’dan İran’a oradan da Anadolu, Kafkasya, Arap coğrafyası, Avrupa ve birçok farklı ülkeye göç ederek kendilerine uygun bir yaşam alanı bulmaya çalışan Roman toplumunun bir üyesidirler. Gittikleri bölgelerdeki baskın dil/ler ile olan etkileşimden dolayı Roman toplumların dilleri zamanla köken özelliklerinden uzaklaşarak karma lehçeler haline gelmekteydi (Matras 1995, 2002, 2009; Herin 2015, 2016). Domlar, iletişim kurduklarında edindikleri ikinci ya da üçüncü bir üst katman dili genellikle tercih etmektedirler. Doğu Anadolu’da aynı yaşam alanını paylaştıkları toplumların dilleri olan Kurmanci Kürtçesi birinci, Türkçe ise ikinci model kod/dil ve aynı zamanda toplumsal üst katman diller olarak Domlar için gerekli iletişimsel işlevleri yerine getirmektedir. Bu nedenle Domlar, aile büyüklerinin aktif olarak kullandıkları köken/ata² dillerinden uzaklaşmaktadırlar (Varol 2019: 61). Ata dilden uzaklaşma aynı zamanda bu dil aracılığıyla kazanılan toplumsal değerlerden de uzaklaşma anlamına gelmektedir. İşlevselliğini yitirerek yakın gelecekte yok olacağı öngörülen tehlikedeki bir dilin sözcüksel dokümantasyonunun yapılması -arkeolojik bir kurtarma kazısı gibi- önemli ve acil bir görev niteliğinde görülmelidir. Sözcükler, bir dilin söz varlığını barındırmak ve iletişim sınırlarını belirlemek yanında o dilin konuşucularının tarihsel ve kültürel özelliklerinin anlaşılması için de temel kaynaklardan biri olarak değerlendirilmektedir (Evans 2010: 205-207). Etnik soykırım gibi nedenler olmadığı zamanlarda dil kaybı birden bire gerçekleşmez. Çeşitli dilsel etkileşim aşamaları sonucunda, dil yapısındaki kayıplar ve yeni birtakım dilsel oluşumlara bağlı olarak (Heine-Kuteva 2005; Johanson 2008; Rehbein-Herkenrath vd. 2009³) tehlikedeki dil varlığını sürdürür. Yoğun ve uzun süren etkileşim dil kaybını hızlandırırken etkileşim düşük yoğunlukta ve daha kısa bir zaman dilimi içinde gerçekleştiyse etkilenen/alıcı dil yapısının yaşamsal süresi daha uzun olur (Thomason 2001: 66). Etkileşim, öncelikle baskın dil içinde bulunan ve etkilenen dilin söylem alanı içinde anlamsal bakımdan ihtiyaç duyulan, güncel ve işlevsel olan çeşitli içerik sözcükleri ve sözcük öbeklerinin aktarımı ile başlar. Bunlar gündelik hayatta kullanılan çeşitli somut nesne adları, kurumsal terimler, niteleme sıfatları ya da deyimler olabilmektedir. Baskın dile ait dilsel birim ve ifadelerin alıcı dildeki kullanım sıklığı da aktarımın gerçekleşme hızını belirleyici olur (Özcan-Tarcan 2020: 75). Sesbirimsel benzeşmeler ve dilbilgisel örüntülerdeki yakınlaşmalar ile süreç devam eder. Genellikle dil kaybının en son aşamasında, etkilenen dile ait çekirdek sözlükçe (Türkçedeki *anne, baba, el, yağmur* sözcükleri gibi) de kullanılmaz olur ve ata dilden tamamen vazgeçilir. Çünkü işlevselliğini yitiren hiçbir dil insan belleğinde barınma gücü bulamaz. Tehlikedeki bir dilin, İngilizce, Türkçe, Farsça gibi devlet dillerinde olduğu gibi farklı dilsel kaynaklarına bakılarak sözcüklerinin yapısal, işlevsel ve anlamsal özelliklerini belirleyip incelemek zordur. Genellikle yazılı belgeleri bulunmamaktadır ve tüm veriler sözlü anlatılar ile

¹ 2017-2019 yılları arasında, Dom dili (Domca/Domani) hakkındaki verilerin büyük kısmının elde edilmesi için bilgilerinden ve bağlantılarından faydalandığımız **Mirsevdi Bey**, 2019 yılında ne yazık ki vefat ederek ebediyete göçtü. “Biz dilimizle varız” diyerek bu çalışmaya sağlamış olduğu katkılarından dolayı kendisine teşekkür ederek onu anmak isterim.

² Anadil tanımı, edinilen birinci dil olarak alanyazında yer edindiğinden dolayı az sayıda konuşucusu kalan tehlikedeki bir dilin ata dil ya da köken dil olarak ele alınması anlam bulanıklığını giderebilir.

³ Dilsel etkileşim ve dilbilgisel farklılaşmaları ele alan bu çalışmalardan Johanson’un “kopyalama” ve Heine-Kuteva’nın “replikasyon” modelleme ve yaklaşımları, yapı-anlam-işlev kategorilerini ele almasıyla birbirine benzemektedir. Rehbein ise “işlevsel kullanımbilim” yaklaşımıyla dilsel etkileşim ve dilbilgisel farklılaşmaları açıklamaya çalışmaktadır.

elde edilmektedir. Domaninin, birinci model dil konumundaki Kurmanci Kürtçesinden önemli oranda etkilendiği anlaşılmaktadır. Adıllar, bağlaçlar, ilgeçler, uyum ekleri, yapım ekleri ve sesbirimleri Kurmanci Kürtçesinden aktarılmış görülmektedir. Bu benzeşmeye neden olan etkileşim, Domların göç güzergâhında olan İran'da başlayarak Doğu Anadolu'da devam etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca her iki dilin de Hint-Avrupa dil ailesine mensup olması tipolojik yakınlıktan dolayı benzeşme sürecini hızlandırmıştır. Yine de sözcüksel biçimlenme içinde Domaniye özgü bazı işlevsel yapıları da görmek mümkündür. Ayrıca resmi dilin sosyal ekonomik ve özellikle eğitim hayatına nüfuz etmesinden dolayı Türkçe de ikinci bir model kod olarak Domların çok dilli söz varlıklarına dâhil edilmiştir. Sonradan edinilen dillerin baskınlık seviyeleri arttıkça alıcı dil yapısındaki sözcüksel eksilmeler de artmaktadır. Bu nedenle Türkiye ve Kıbrıs'taki Roman dilleri ve gizli kullanıma sahip olan diller hakkında yapılan alanyazın çalışmalarında genellikle o dillere ait birer sözcük listesi de oluşturulmuştur (Gülseren 2001; Sevinçli 2012; Yıldırım 2012; Öztürk 2015).

Bu çalışmada, Domani sözcüğü içinde bulunan sözcükler, özellikle kökünde bu dile ait olma ya da Domcaleştirilmiş birimler olarak sözlü anlatı metinleri içinde belirlenerek bir sözlükçe oluşturuldu. Domani ile iletişim kuran konuşucular, Kurmanci Kürtçesi ve Türkçeye ait sözcükleri de doğal olarak kod değiştirme dışında kod karıştırma yöntemiyle söylemlerine dâhil etmektedirler. Sözcük listesine bu türden birimlerin sadece birkaçı yoğun kullanımlarına bağlı olarak eklendi. Listenin oluşturulmasındaki temel amaç, tehlikede olan bir dilin içerik sözcüklerine ve dolayısıyla bu dilin iletişim evrenine ulaşabilmektir. Aynı zamanda Domani konuşucusu olan toplumun farklı yaşam koşulları ve gizli dil kullanımı ile bu koşullara uyum süreçleri de yine veriler aracılığıyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

1. Veriler

Veriler, Van ve Ağrı Doğubayazıt'ta yaşayan Domlardan 2017-2019 yılları arasında elde edildi. Elimizde tam bir sayısal veri bulunmasa da Van'da binden fazla haneye sahip on bin civarında, Doğubayazıt'ta ise on, on beş civarı hanede yüz elli kadar Dom etnik kökene sahip insanın yaşadığı belirtilmektedir. Bu insanlar için Domani işlevselliğini yitirmeye devam eden dil konumunda bulunduğundan, nüfusa göre Domcayı dili bilen sayısı oldukça azdır. Buna rağmen Van ve Doğubayazıt'taki konuşucularla yirmiden fazla görüşme sağlanarak on saat civarında olan kırk ses dosyası elde edildi. Verilerin elde edilebilmesi için öncelikle tüm konuşuculara, kullanım alanlarını yitirmeye başlamasından dolayı dillerinin yakın bir gelecekte yok olabileceğini ve bu nedenle kendileriyle dil çalışması için görüşmeler yapıldığı belirtilip gerekli izinler alınarak kayıtlar oluşturuldu. Ses dosyalarındaki kayıtlar, biri kadın beşi erkek olan altı yetişkin ve bir erkek çocuktan oluşan toplam yedi Dom konuşucusu aittir. Çocuk olan Domca algılayıcı çok dillilik (Thije 2018) özellikleri sergilerken altı yetişkin Domca gerileyici çok dillidir (Wei 2007: 6,7; Varol 2019: 63). Dil kullanım alanı ve dilsel girdi yetersizliğinden dolayı aile büyüklerinin Domca konuşmalarını çocuğun anlaması fakat kendisine sorular sorulduğunda ya da diyaloga katılması gerektiğinde kendini daha iyi ifade edebildiği dilde bu eylemi gerçekleştirmesi çocukta Domca *algılayıcı çok dillilik* göstergesidir. Domaninin, sosyal ve ekonomik anlamda işlevselliğini ve kullanım alanlarını yitirmesi ve sadece kısıtlı olarak gizli kullanım işlevini barındırması ile dilin sözcüğünde eksilmeler oluşması, yetişkinlerde

gerileyici çok dillilik belirtisidir. Verileri sağladığımız Domani konuşucuları arasında kardeş, eş, çocuk ve kuzen olmak gibi yakın akrabalık bağları bulunmaktadır.

2. Yöntem

Tehlikede olan bir dilin sözcük listesinin oluşturulabilmesi için üç farklı yöntem bulunmaktadır (Mosel 2004). Bunlardan ilki, genel-geçer dilleri (Domlar için Kurmanci Kürtçesi) ile bir sözcük listesi hazırlayarak bu sözcüklerin karşılıklarının kendi dillerinde neler olduğunu sormak şeklindedir. İkincisi, metinleştirilen tehlikedeki dil (Domani) derlemi içinden sözcüklerin belirlenerek listesinin oluşturulmasıdır. Üçüncüsü ise dilin doğal ortamında bazı teknikler geliştirilerek çeviri ihtiyacı duyulmadan dile dair bilgilerin anlaşılabilir sözcük anlamlarının elde edilmesidir. Çalışma için üç teknik de belirli oranlarda kullanıldı. Domaninin sözcüklerden oluşan söylem derlemi için EXMARaLDA⁴ programı kullanılmaktadır. Bu çalışmanın sözcük listesinin oluşturulmasında ise Matras (2012: 431-444)'teki Domari için düzenlenen sözcük listesi, sözlükçe oluşturma dışında, karşılaştırma yapabilmek amacıyla da örnek alınmaktadır⁵. Matras (2012), Domari söz varlığında bulunan Arapça, Kürtçe ve Türkçe gibi etkileşim dillerinden kaynaklı sözcükleri geniş kapsamlı olarak kitabının sonundaki sözcük listesinde belirtirken bu çalışma sonundaki listede daha çok Domani sözcükleri yer almaktadır⁶. Karma dil yapılanması sergileyen Domani sözcüklerinin sesbirim değeri taşıyan harf gösterimi için (Varol 2019: 63)'te belirtildiği gibi Türkçe ve Kurmanciden faydalanılmıştır. *İtalik* olarak belirtilen Domani sözcüklerinin karşısında Türkçe karşılıkları bulunmaktadır. Sözcük öne ya da ardına gelen işlevsel birimlerin ayırımı yapmak için kısa çizgiler (-) kullanılarak biçimbirimsel bir ayraçlama yapıldı. Böylece sonraki çalışmalarda Domani konusunda ayrıntılı biçim-sözdizimsel değerlendirmeler yapabilmeye uygun hale getirildi. Diller arasındaki ayırımı bariyerlerini ortadan kaldırmak için Domlarla Domcaya tipolojik özellikleri bakımından daha yakın olan Kurmanci Kürtçesi aracı dil olarak kullanıldı. Yani Domani ile yakın etkileşim ve benzerliğe sahip olan Kurmanci Kürtçesi sözlü verilerin elde edilmesi için aracı/yönlendirici dil olarak kullanılmıştır. Fakat Türkçenin de bazen kod değiştirme dili olarak -örneğin askerlik anıları anlatılınca ya da tarihleme verilirken- kullanıldığı görülmüştür. Domani için model dil kodu işlevine sahip olan Kurmanci Kürtçesinin işlevsel ekleri de sözcüksel anlamların tespitinde önemli bir rol oynamaktadır. Çoğunlukla sözcükler içinde bulunan ve anlamsal içeriği tespit edilen sözcükler, alfabetik sıralamaya bağlı olarak listelendi. Anlamsal içeriği konusunda şüphe duyulan sözcükler ise soru işareti (?) ile belirtilmektedir. Örneğin “kirpi” sözcüğünün Domani karşılığı *love* olarak belirtilirken farklı konuşucu ya da kaynaklarla bunun pekiştirilmesi gerektiği için sözlükçede bu sözcük soru işareti ile birlikte görülmektedir. Konuşucu sayısının ve kayıtların artmasıyla, Domani dilinin söz varlığına ait yeni sözcükler elde edilerek sözcük anlamlarındaki doğrulanma oranları da artabilecektir.

3. Sözcük Listesini Değerlendirme

Domani, tehlikede ve az sayıda konuşucusuna ulaşılabilen bir dil olduğundan, bu dilin söz varlığına ait birimlerin derlemi için sözlükçe ya da sözcük listesi tanımının kullanılması daha uygun görülmektedir. Çünkü yaşayan dillere göre daha sınırlı olarak Domcaya özgü ya da

⁴EXMARaLDA, çok dilli sözlü derlemeler oluşturulup bunların incelemesini sağlamak için Hamburg Üniversitesi tarafından geliştirilen bir yazılımdır.

⁵Çalışmanın konusu Domani, Roman dillerinden bir diğeri olan Domariden farklıdır.

⁶Örnekleme amaçlı olarak Kurmanciden Domani söylem alanına yerleşen az sayıdaki sözcüksel birimlere *ap*, “amca”, *agir* “ateş” sözlükçede yer verilmiştir.

Domcalaştırılmış dört yüz civarında sözcüğe ulaşıldı. Bu sözcükler, çalışma sonundaki sözcük listesini oluşturma dışında toplumdilbilimsel ve dilbilimsel yönlerden değerlendirmeler yapılabilecek bilgiler de içermektedir.

3.1 Toplumdilbilimsel Değerlendirme

Sınırlı verilere rağmen Domani, dilin dış etkenlere yani diğer diller ve bu dillerin konuşucularına bağlı olarak içeriksel değişimi konusunda farklı toplumsal yapısı ile ilişkili olan görünümsergilemektedir. Şöyle ki Domani sözvarlığı içindeki birimler, tehlikede olan Roman dillerine ve gizli dil kullanımına sahip diğer dillere benzemektedir. Çünkü Türkiye ve Kıbrıs'ta yaşayan Roman toplumlarda bu açıklamaya kaynak olacak dil kullanımları ile bağlantılı kültürel ilişkiler söz konusudur (bkz. Öztürk 2015; Pehlivan 2009). Gizli dil olarak kullanım işlevi Domaninin yaşam süresini arttırmıştır. Sözvarlığı içindeki sözcüklerin bir kısmı da bu nedene bağlı olarak bulunmaktadır. Örneğin işlenen bazı suçlar için yakalama ya da cezalandırma yetkisine sahip kolluk kuvvetlerinden olan "asker"e *guje*, "polis"e ise *glor* denilmektedir. Yine toplumlar arası bir ayırt edicilik işlevi olan *perev* "yabancı" ve "paralı kişi" anlamında kullanılmaktadır. Aslında anlamsal bütünlük kurulmaya çalışılırsa Domlar için yabancı olan aynı zamanda zengindir. Para sözcüğünün Domcanın ses değerleriyle oluşturulmuş bir türevi olarak *perev*, bu insanların düşük seviyede olan sosyo-ekonomik durumları hakkında da bilgiler vermektedir. Kendilerine akraba ama daha alt tabaka Roman toplumu üyelerinin bazıları dilenerek ve bohçacılık yaparak yaşadığından onları tanımlamak için *nevişçi* "dilenci" ve *gale* "bohçacı" sözcükleri ayırıcı bir kimlik göstergesi olarak söz varlıkları içinde yer edinmiştir. Göçebe bir toplum olma özelliklerini diğer toplumlara göre daha baskın ve uzun süreli yaşamış olan Domlar, bu yönlerini de yine söz varlıkları içinde bulunan sözcüklerle yansıtmaktadırlar. Özellikle çalgılı ve danslı eğlence kültürleri diğer Roman toplumlar gibi Domlarda da mevcuttu (Matras 2000: 58-59).⁷ *Vivi* "düğün" *neçin* "oyynamak" *kutna* "def, davul" *gıvras* "zurna" ve *qerev*, *şol* "bahşiş" bu kültürü anlatan öğeler olarak Domani söz varlığında bulunmaktadır. Domlar, yakın zamana kadar erken yaşta (13-15 arası) evlilikler yaparak çok sayıda çocuk sahibi olmaktadır. Domların aile yapısında kadının yeri toplumsal rollerine göre değişik adlarla söz varlığı içinde bulunmaktadır. *Lafti* "evlenme çağında olan genç kız" *laftiyi garde* "güzel kız" *cıvir* "eş, kadın" *wari* "çocuklu kadın" *keji*, *keci* "yaşlanan olgun kadın" anlamlarıdır. Farklı yaş, evlilik ve medeni duruma bağlı olarak niteleyici adların tek sözcükle özelleştirilmesi, Dom toplumunda kadının yeri ve önemini belirtmenin yanında bu sözcüklerin sık kullanımının da bir göstergesidir. Toplumsal statü ayırımına bir örnek olarak *bızırık* ya da *minisê bızırge* "olgun, sözü geçer, âlim adam" tabiri sözvarlığında hem bir saygı göstergesi hem de sözü dinlenen kişi olarak yer edinmiştir⁸. Göçer oldukları sürede yeni hayvanlarla karşılaşmaları ve o bölgede fazla durmadan yeni yaşam alanı arayışları da hayvanların genel olarak *cıvari* "kanatlılar" *qankere* "dört ayaklılar" biçiminde adlandırılmasına neden olduğu düşünülebilir⁹. Son olarak *çingene*, *mitırıp/mirtıp* gibi bazı küçük düşürücü adlandırmalara karşı Domlar, kendilerini *beyzade* "bey soyundan olan" adıyla

⁷ Matras (2000), geçmişte bir İran şahının eğlence kültürlerinden vazgeçemeyen Domları ülkesinden kovduğuna dair bir hikayeyi anlatmaktadır.

⁸ Öte yandan *mitışa bızırge* "büyük abdest, kaka" anlamına geldiğinden "büyük" sözcüğünün yüklendiği anlamın Domca için de o anki bağlamdan ibaret olduğunu belirtebiliriz.

⁹ Konuşuculardan olan Mirsevdin Bey "biz tüm kanatlı hayvanlara *cıvari* ve dört ayaklılara da *qankere* deriz" şeklinde bir açıklama yapmıştı. Yine de bazı hayvanlar özel adlandırmalara sahiptir (bkz. Sözcük Listesi).

tanımlayarak etkileşim alanlarındaki diğer toplumlar tarafından küçük düşürücü yaklaşımların önüne geçmeye çalışmışlardır (Varol 2019: 62). Sözcük listesindeki adlar, niteleyiciler ve eylemler değerlendirildikçe Domların toplumdilbilimsel özelliklerine dair daha ayrıntılı değerlendirmeler de yapılabilir. Domların, aynı yaşam alanını paylaşarak kültürel olarak yakınlaştıkları toplumlara uyum sağlamaları, dillerindeki sözcüklerin yansıttığı anlam ağlarını da ortadan kaldırmaktadır. Yaşam tarzlarındaki değişim, kendi kültürlerinden uzaklaşma ve dilin gizli kullanımına ihtiyaç duyulmaması da yakın bir gelecekte Domaninin yok olacağı anlamına gelmektedir.

3.2 Dilbilimsel Değerlendirme

Domani ve Filistin topraklarında yaşayan Domların dili olan Domari arasında sözvarlığına dair bir karşılaştırma yapıldığında aynı ve benzer yapısal ve anlamsal özelliklere sahip sözcüklerle karşılaşmaktayız.

Tablo1: Domani ve Domaride ortak olan bazı sözcükler

Domari (Matras 2012)	Domani	Türkçe
<i>arat</i>	<i>arat</i>	gece
<i>brari</i>	<i>brari</i>	kedî
<i>bul</i>	<i>bul</i>	kıç
<i>xast</i>	<i>xest</i>	el
<i>kuri</i>	<i>guri</i>	ev
<i>laçi</i>	<i>lafti</i>	genç kız
<i>mana</i>	<i>menev</i>	ekmek
<i>lagiş</i>	<i>legiş</i>	kavga
<i>manus</i>	<i>minis</i>	adam

İki akraba toplumun sözcük listesi bütünüyle karşılaştırıldığında ise birçok sözcüğün yapı ve anlam bütünlüğü bakımından farklılıklar sergilediği anlaşılmaktadır. Bunun nedeni, oldukça uzun bir zaman önce birbirlerinden ayrılmaları ve farklı yaşam alanlarını tercih etmeleridir. Domlar, yaşam kurdukları bölgelerdeki baskın dillerin etkisi altında kalarak söz varlıklarını yeniden biçimlendirmişlerdir. Bundan dolayı dilsel etkileşime bağlı olarak Domani ve Domari çekirdek sözlükçelerine dair sözcükleri kısmen koruyabilmiştir. Domari konuşucuları yaşam alanlarındaki baskın dil olan Arapçanın etkisinde kalarak Domariye ait dilsel öğeleri yitirmeye başlamışlardır. Domani konuşucuları için ise yerleşik hayat, kültürel uyum ve yeni baskın diller olarak Kurmanci ve Türkçenin edinimi dilsel kaybın temel nedenleridir. Sözcük listesi ve diğer sözlü veriler incelendiğinde, Domani sözvarlığında etkileşim kaynaklı üç farklı sözcüksel görünümün oluştuğu anlaşılmaktadır.

1.Sözcükler köken dile ait olan yapı-anlam bütünlüklerini korumaktadır. *Minis* “adam” *garde* “iyi, güzel”, *galbiçuvın* “konuşmak” sözcükleri Domani ad, sıfat ve eylem yapıları olarak örnek gösterilebilir. Bazı sözcüklerin, dilsel etkileşimin bir aşaması olarak köken dile ait kullanımı yanında baskın kültüre ait karşılığının yeniden biçimlendirilerek Domcalaştırılmış bir değişkesi de bulunmaktadır. Domca *palêk* “kardeş” sözcüğü Kurmancideki karşılığı olan *brav* sözcüğüne -*gev* biçimbirimi eklenerek *bravgev* “kardeş” biçiminde Domcalaştırılmıştır. Böylesi türetimlere konu olan sözcükler de Domcaya ait olarak değerlendirilmelidir. Fakat Domcalaştırılmış sözcükler dil etkileşiminin bir sonraki aşamasında ara dönem kullanımı özelliği sergileyebilir. Sonraki aşamada, baskın dildeki *brav*’ın tamamıyla Domani söz varlığına yerleştiği görülebilir. Böylece karma sözcük kullanımlardan da vazgeçilerek köken dile ait tüm izler yok edilir.

2.Baskın dillere ait sözcük ve birimler yapı-anlam bütünlüğünü koruyarak Domcaya aktarılmıştır. Birinci üst katman dil olarak Kurmancideki adılların tamamı Domaniye biçim ve anlam değişimi sergilemeden yerleşmiştir. Bunun dışında diğer sözcüksel ulamların da büyük çoğunluğu Domani söz varlığı içine kod karıştırma birimleri olarak yerleşmiştir. Türkçenin, Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren artan kullanım alanlarına bağlı olarak içerik sözcükleri bakımından Domaniyi etkilediği anlaşılmaktadır. Bu süreçte Türkçe birimler Domani sesbirim varlığına ve ses kurallarına uyumlu hale getirilirken Kurmanciye ait birimler sesbirimsel benzeşme tamamlandığından dolayı bir bütün halinde aktarılmaktadır. Domların uzun süreli ve yoğun bir şekilde etkileşim yaşadıkları Kürtlerin Kurmanci Kürtçesinin Domani üzerindeki en belirgin etkisinin sesbirimsel benzeşme olduğu anlaşılmaktadır¹⁰. Yapı-anlam bütünlüğünü koruyan farklı dillere ait birimlerin alıcı dilin tüm alanını kapsaması, alıcı dilin kullanım alanını ve işlevselliğini yitirerek yok olması anlamına gelmektedir.

3.Etkileşime bağlı olarak aktarılan sözcükler, çok dilli ortamlarda genel-geçer olan bazı dilsel tekniklerle Domcalaştırılmıştır. Bu teknik, kullanım alanını ve işlevselliğini yitirmeye başlamasından dolayı yeni sözcükler üretme yetisini kaybeden tüm dillerin yaşamsal süresini uzatmakla birlikte *bravgev* “kardeş” örneğinde olduğu gibi alıcı dil yapısındaki karşılığının ortadan kalkmasında da aracı durumundadır. Sözcük listesi incelendiğinde, Kurmanci ve Türkçeye ait olan birçok sözcüğün, tek başına kullanıldığında belirgin bir anlamı olmayan bir takım Domca ekler aracılığıyla yeni biçimlenmeler kazandığı görülmektedir. Bu sonekler söz varlığı içinde sıklıkla *-xetê* ve *-gev* daha az sayıda ise *-gol*, *-gava* ve *-ole/-ule* olarak karşımıza çıkmaktadır. Dom konuşuculara bu eklerin anlamları sorulduğunda, onların sadece “bağlayıcılık” özelliği olduğunu, sözcük anlamında farklılaşma yaratmadıklarını belirtmekteydiler. Başlangıçta bu eklerin dilin gizli kullanımına hizmet ettiği yönünde görüş oluşturma da Kurmanci ve Türkçe sözcükler üzerinde olduğu gibi Domca sözcükler üzerinde de bulunmaları bu görünümün farklı işlevsel nedenleri de olabileceğini düşündürmektedir. Domca bir sözcük olan *caner* “anlamak” iken *canerxetê* “nin “anlayan, bilen” anlamı verdiği için *-xetê* ekinin eylemden ad yapma işlevine sahip olduğu görülmektedir. Türkçe ve Kurmancide bulunan niteleyiciler üzerinde bu ek yine görülmektedir. *gençxetê* “genç” *darixetê* “karanlık” anlamlarını verirken aslında bir varoluştan da söz ederek “olan” anlamını da verdiği düşünülmektedir. “Genç olan” ve “karanlık olan” gibi bir adlaştırma okuması da sözcükler aracılığıyla aktarılmaktadır. Domanide *-xetê* ile benzer işleve sahip olan farklı ekler de bulunmaktadır. Oldukça sık kullanıma sahip *-gev* eki adlar, sıfatlar ve zaman belirteçleri üzerinde görülebilirken eylemler üzerinde bulunmamaktadır. Bu ek de Domca, Türkçe ve Kurmancide kullanılan sözcükler üzerinde bulunabilmektedir. Domca *gevi*, *gevi-gev* “yalan” Türkçe *teref-gev* “taraf” Kurmanci *cih-gev* “yer”. Domcadaki *-gol* eki de işlevsel olarak Kurmanci sözcük üzerine gelerek *-gev* yerine kullanılabilir: *Cihgol* “yer”. *Guh-gev* ve *guh-ole* “kulak” arasında da birbiri yerine kullanılma ilişkisi vardır. Fakat bazı sözcüklerde eklerin biri diğeri yerine kullanılamaz. Kurmanci *hesp* “at” sözcüğünün *hespgev* olarak Domcalaştırıldığı ve **hespxetê* biçiminde kullanımının mümkün olmadığı konuşucular tarafından belirtilmektedir.

¹⁰ Özbekistan Dom toplumunun Luli dilinde de Farsça sesbirimlerin belirgin bir etkisi olmuştur. Özbekistan'ın okur-yazar olmayan Luli Domarileri için Evangelist Kilisesi'nin *Lulice* olarak İncil'den kesitler aktardığı kısa videolarda bu etkileşim açık bir şekilde anlaşılmaktadır: <https://globalrecordings.net/en/language/9383>

Eylem sonunda ise Kurmancideki yardımcı eylem *kırın* “yapmak, etmek” yerine *kıravin* yardımcı eylemini kullandıkları görülmektedir. Bunlar Kurmancideki ve Türkçedeki eylemler dışında Domca eylemler üzerine de gelerek mastar eki gibi adeylemleri oluşturmaktadırlar. Kurmanci *şerm -kıravin* “utanmak” Türkçe *temiz - kıravin* “temizlemek” ve Domca *ges* “diş” *ges-kıravin* “dişlemek” gibi örneklerle karşılaşmaktayız. Sözlük listesine bakıldığında, yukarıda belirtilenler dışındaki farklı biçimbirimsel yapılar ve dilsel etkileşim kaynaklı farklı biçimlenmeler de görülecektir. Bu yapıların oluşum süreçleri ve çokdillilerin bireysel dil kullanımında sağladığı iletişimsel yararlar ayrı bir çalışma konusu olarak değerlendirilebilir.

4. Sonuç ve Öneriler

Tehlikedeki bir gizli dil olarak Domani söz varlığının, temel/çekirdek sözlükçe tanımı içine girecek köken dile ait birimleri kısmen barındırdığı görülmektedir. Sözcük listesindeki sözcüklerin, dilin ait olduğu toplumun diğer baskın toplumlarla ilişkilerini düzenleyen özellikler sergilediği anlaşılmaktadır. Bu öncelikle verici/baskın dil, alıcı/etkilenen dil doğal döngüsü içinde değerlendirilebilecek dilbilimsel sonuçlardır. Yapısal, anlamsal ve işlevsel yönlerden Domani sözcükleri, baskın dillere bağlı olarak bir uyarlanma sürecine dâhil edilmiştir. Yani sözcüksel kayıplar yanında Domcalaşırılarak söz varlığına kazandırılmış farklı dillere ait sözcükler de bulunmaktadır. Domaninin, Kurmanci ve Türkçe dışında, geçmişte etkileşim yaşadığı dillerden söz varlığına aktardığı sözcükler de bu uyarlanma sürecinden geçmişlerse Domaniye ait birimler olarak belirtilmelidir. Çünkü bu birimler alıcı dilin uygun söylem örüntüleri ile artık bütünleşmişlerdir. Baskın dillere ait sözcüksel birimlerin Domani söz varlığı içinde yoğun olarak bulunması, bu dili tehlikedeki dil olarak görmemize neden olmaktadır. Domcada sonek olarak adlandırabileceğimiz *-xetê* ve *-gev* gibi işlevselliği tartışmalı olan birimler, baskın dillerle gerçekleşen uzun süreli ve yoğun dil etkileşimine bağlı olarak kullanım alanlarını büyük oranda yitirmiş görünmektedirler. Domaninin sözcük incelemesi bakımından ayırıcı bir özelliği, konuşucularının ekonomik durumlarını ve buldukları sosyal çevredeki diğer baskın toplumların bu insanlara karşı tutumlarını sergileyen özelliklere sahip bir sözcükleşme stratejisi geliştirmiş olmasıdır. Bu oluşum, gizli dil kullanımının gerekçesi ve uygulanma biçimi olarak değerlendirilmelidir.

Bir toplumun dilinin yok olması, bu dil aracılığıyla edinilen tarihsel ve kültürel birikim ve değerlerin de yok olması anlamına gelmektedir. Roman dilleri hakkındaki çalışmalar bir bütün halinde ele alındığında, birbirlerinden uzakta ve farklı kültürlerin etkisi altında yaşamış olan Roman toplumlarının söz varlıklarını büyük oranda sergileyen bir sözlük oluşturma ve dilsel etkileşimin farklı boyutlarına dair bilgilere ulaşma imkânı doğacaktır. Ayrıca gizli dillerin evrensel ya da sistematik olan işlev ve kullanımına özgü veriler de elde edilebilecektir. Dünyanın farklı bölgelerinde bulunan araştırmacıların, tehlikedeki dillerin yeniden canlandırılması (*revitalization*) konusunda yaygınlaşan projelerine de bu çalışmalar önemli katkılar sağlayabilecektir.

Etik Beyan

“Tehlikedeki / Gizli Dil Domani Sözcük Listesi Üzerine Bir Çalışma” adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; ULAKBİM TR Dizin 2020 ölçütlerine göre çalışmada etik kurul onayını gerektiren herhangi bir veri toplama ihtiyacı duyulmamıştır.

Kaynakça

- Evans, Nicholas (2010). *Dying Words: Endangered Languages and What They Have to Tell Us*. Malden MA: Wiley-Blackwell.
- Gülseren, Cemil (2001). "Darende'nin Gizli Dili Hazeynce". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2): 159-164. <https://sbd.aku.edu.tr/II2/13-cemil-gulseren.pdf> [08.07.2018].
- Heine, Bernd-Kuteva, Tania (2005). *Language Contact and Grammatical Change*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Herin, Bruno (2015). "Domari: The Language of the Middle Eastern Gypsies". *The Middle East in London*, 11 (5): 15-16.
- Herin, Bruno (2016). "Elements of Domari Dialectology". *Mediterranean Language Review*, 23: 33-73.
- Johanson, Lars (2008). "Remodeling grammar: Copying, conventionalization, grammaticalization". *Language Contact and Contact Languages*. ed. Peter Siemund-Noemi Kintana. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 61-79.
- Matras, Yaron (1995). *Romani in Contact, The History, Structure and sociology of a language, Introduction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Matras, Yaron (2000). "Two Domari Legends about the Origin of the Doms", *Romani Studies*, 5 (10): 53-79.
- Matras, Yaron (2002). *Romani: A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Yaron (2005). "Language Contact, Language Endangerment, and The Role of the 'Salvation Linguist'". *Language Documentation and Description*. ed. Peter K. Austin. vol. 3. London: SOAS. 225-251.
- Matras, Yaron (2009). *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Yaron (2012). *A Grammar of Domari*. ed. Georg Bossong-Bernard Comrie vd. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton.
- Mosel, Ulrike (2004). "Dictionary making in endangered speech communities". *Language documentation and description*. ed. Peter K. Austin. London: Hans Rausing Endangered Languages Project (2). 39-54.
- Özcan, Emrah-Tarcan, D. Özlem (2020). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinde Yer Alan Sözcüklerin Sıklık Görünümleri", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2): 72-80.
- Öztürk, Rıdvan (2015). "Kıbrıs'taki Gurbetlerin Gizli Dili". 1399-1412. www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ÖZTÜRK-Rıdvan-KIBRIS'TAKİ-GURBETLERİN-GİZLİ-DİLİ.pdf.
- Rehbein, Jochen-Herkenrath, Annette vd. (2009) "Turkish in Germany – On Contact-Induced

- Language Change of an Immigrant Language in the Multilingual Landscape of Europe”. *STUF, Language Typology and Universals*. 62 (3): 171-204.
- Sevinçli, Efdal (2012).“Özel/Gizli Bir Dil: Çepni Dili”.*Journal of Yaşar University*, 13(4): 1923-1949.
- Thijse, Jan D. ten (2018).“Receptive Multilingualism”. *Twelve Chapters on Multilingualism*. ed. David Singleton-Larissa Aronin.Bristol: Multilingual Matters. 227-263.
- Thomason, Sarah Grey (2001). *Language Contact*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Varol, Orhan (2019).“Tehlikedeki Doğu Anadolu Domcası: Dilsel Etkileşim ve Birinci Dilde Gerileyici Çok dillilik”.*Dilbilimde Güncel Tartışmalar*. ed. Kamil İşeri. Ankara: Dilbilim Derneği Yayınları:59-75.
- Wei, Li (2007).“Dimensions of Bilingualism”. *The Bilingualism Reader*, ed. Li Wei. London: Routledge: 1-23.
- Yıldırım, Faruk (2012). “Derleme Sözlüğündeki Gizli Dil Verileri Üzerine”.*Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7, (4): 565-578.

DOMANI - TÜRKÇE SÖZCÜK LİSTESİ

A-a

âgır, ateş
ap, amca
aqıl-gev, akıl
arat, akşam, gece
B- (b (yarı ötümlü b gibi))
b/paf, ayak
b/pafgeri, ayakkabı
b/pête/u, karın
bâsi, çağırarak
bahar-xetê, bahar
baha-xetê, pahalı
bâjgi/ê, sonra
bâni, su, çay
bâni-ya germ-ayi, çay
bavır, baba, kayınpeder
bavır-ê bavır-ê min, büyük baba, dede
beg-ler, Domlar, bey olanlar
bê-hevra, beraber

bêhn-gıra-vın, koklamak
bêjge, beyin
bejgi, aşağı, arkasında
bêkar-gev, bêkarxetê, bekar
bekre, koyun
bekre gucuce, kuzu
bergi, önünde
bergur-in, boşanmak, kovmak, bırakmak, salıvemek,
beroş, kazan
bı-gıyır-in, bakmak, göz atmak
bı-gur-in, vermek
bı-kıra-vın, yapmak
bıl, kalça
bılê, kapalı, kapat
bılê, kapat, kapalı
bılund-kıra-vın, yükseltmek
bı-mandos-e, bı-vındır-e, dur
bı-menga-vın, istemek

bınare, şeker
bı-nevinin, göz
 gezdirmek
bingavi gira-vın,
 osurmak
bı-qey-in, yemek yemek
bı-qıy-tır-e, gör
bırınc-geh, pirinç
bı-vındır-e, dur
bı-zevicın-xetê,
 evlenmek
bızırge, dede, büyük,
 bilgili, yaşlı adam,
bızırık, büyük adam,
 zengin
bi,bı, olasılık, gelecek
 eki
bir-kıra-vın, özlemek
brari, kedi
bu-gur-e, ver
C-c
caner, anlamak,
caner-xetê, anlayan,
 bilen
cazma, çizme
cemid-ê-xetê, üşüyen
cemid-ın-xetê, üşümek
cev-gi, yanında, yerinde,
 cep
cihis-ın, gitmek
cihis-ın negişê,
 dilenmeye gitmek
cımari, kanatlı
 hayvanlar, kuşlar, tavuk
ciger, ciğer
cih-gev, *cih-gol*, yatak
cinar-gev, komşu
cuv-in, söylemek
cuw, bit
Ç-ç
çarşem-gev, çarşamba
çax, zaman

çekır-avın, yapmak
çıvınde, kötü adam,
 hastalığı olan
D-d
dahâv-ın, yıkamak
dari-xetê, karanlık
datan-ın, bırakmak,
 sermek, kurmak,
dawur, anne,
 kayınvalide
dawur-a bavır, baba
 anne
dawur-a bızırge, büyük
 anne
dawur-a dawur, anne
 anne/nine
deles-ın çıkmak
deng-ule, dar
derguvin, çıkarmak
dertan-ın, çıkmak
dêşe-xetê, ağrımak
devam-kıra-vın devam
 edelim
deves-ın, çıkmak
devgur-ın, itelemek
deyn bıkıra-vın,
 seslenmek
dı, sürerlik öneki
dı-nıkulavın, katletmek
dınoteguce, erkek
 çocuk
dınot-ê qucuce, küçük
 çocuklar
dınote, erkek çocuk
dı-qıytırı, *dı-qıytıra-vın*,
 göz gezdirmek
dı-qi-n, görmek
dırav kıra-vın, yalan
 söylemek
dolme, bohça, çuval,
doxtor-xetê, doktor
duh-gev, dün

du-xetê, iki, ikinci

dür-xetê, uzak

E-e

ehe, bunlar

em, biz

eqreba-xetê, akraba

erê-xetê, evet

evse, öyle, böyle, deli gibi

evsi, evse?, ne varsa, olan biten

eyda-vın, gelmek, getirmek, buyurmak

ez, ben

F-f

fehm kira-vın, anlamak

G-g (üst damaksıl)

g (art damaksıl)

gejele, elbise

gêna, yine

genç-xetê, genc-uile, genç

geri, elbise

germayi, çay

germ-ole, sıcak

germ-xetê, sıcak

ges-gıra-vın, dişlemek

*-gev?*bağ kurucu

gevi, gevi-gev, yalan

gış, hepsi

gıvras lêqov-in, zurna

çalmak

gıvras, zurna

gıvrık, büyük olan

çocuk(kr)

gim-ek kene, her şey

boş

gim-ek, bir şey, biraz

gahn-gıra-vın, sessiz (osurmak)

gal-bıçuv-in, konuşmak

gal-çuv-andın,

söylemek, konuşmak (şarkı söylemek)

gale, diğer Romanlar (bohçacı olanlar)

galêk, yaşlı

gârde bun, hoş olmak

gârde, güzel, iyi hoş

gârde-tır, daha iyi, daha güzel

garde-xetê, güzel olan

gare, kapı, dışarı

gâri, boş

gâşte, diş, ağaç, taş

gâşte-gırav-in, dişlemek

gâtî, silah, tabanca

glar-ê pıncar-otê, otlu peynir

glâre, peynir

glor, polis

goh-ole/guh-gev, kulak

gon, çadır

gorbi, inek

gor-xetê, kör

gov-in, çalmak

gucuce/gucute, küçük

guiç, sakal

guje, asker

gulav-in, öldürmek

gur-in, vermek

guri, ev

gurmanc-xetê, Kürt (olan)

gurt-xetê, kısa

gusnef, aç (mtrp)

gustil-xetê, yüzük

H-h

hamile-xetê, hamile

harbi-xetê, harbi olan

havin-xetê, yaz

hazır-xete, hazır

hêdi-gava, yavaş

helo?, böyle yapma

heq-ole, hak
hergim, her şey
hereket, hareket
hergo, hergavi, her zaman
herixetê, çamur
hesp-gev, at
hesti-xetê, kemik
heval-gev, arkadaş
hev-dıqov-in, kavga etmek
he-xetê, var
hez-kıra-vın, sevmek
hıl-ne-tanın, almamak (içeri)
hıl-par-in, almak, alıp götürmek
hıl-tan-in, tutmak, almak
hundêk-xetê, az
hurç, ayı
hineke, kötü insan, terörist
hin-i cev-gijor, melekler
hin-i jor, tanrı
hristiyan-xetê, hristiyan
hundır, içeri
İ-i
işgol, iş
J-j
jê-kırav-in, kesmek (tırnak)
K-k
kâra-buna lukuş-un, açlıktan ölmek
kâre, aç
kâre-bun açlık
kâre-xetê, aç
kâşte, diş, ağaç
ke, kê, hiç
ke, kema, neden, niçin
kê, kim

kece, keje, olgun, yaşlı adam
keci, keji, olgun, yaşlı kadın
kelo, nasıl
kelo-xetêyê? nasılsın
kema, neden
ken, ne kadar
kene bun, yok olmak
kene, boş, yok
kene-xetê, yok
ket?, ne
kezi, süpürge
kıra-vın, yapmak
kiderê-xetê, nere
kingê, ne zaman
ki-xetê, kim
kutna, kutnê, kutne, davul, def
ku-xetê, kim, nerede
L-l
lafti, kız çocuk, genç kız
lagan, leğen
laqırđi kırav-in, şaka yapmak
law, eğer
legiş, dövüş, kavga
lêqov-in, vurmak, dövmek
les-in, çıkmak
lesin, düşmek, girmek, yere düşmek
lêy-in, tutmak
lgoşi, ölü
likoş-in, öldürmek
love? kirpi
M-m
mandos-in, vındır-in, durmak
masa-gev, masa
me, biz
menc, ad, ses, dil

mencê-xwa kirav-in, ses etmek, ağlamak
menev, yemek, ekmek
mengav-in, istemek
mevan-gev, *mêvan-xetê*, misafir
meyteb-gev, okul
mezın-gev, büyük
mez-ole, *mez-gev*, büyük
mulote?, sahiplenme, garantileme
min, ben (obl)
minisê bızırık/bızırke, büyük adam, görmüş geçirmiş adam
musin, ibrik
mituş, *çiş*, kaka, işemek
mituş-a bızırge, büyük abdest (kaka)
mituş-a gucuce, küçük abdest (çiş)
mituşê/hünga bızırge, büyük abdest
mituşê/hünga gucuce, küçük abdest
N-n
na/ne, olumsuzluk takısı
naxetê, hayır
naydavın, gelmemek
neçın, oynamak
nêhês-in?, götürmek
neiştö, *nemuştör*, hasta, hastalık
neke, burun
ne-mandos-in, kalmamak
ne-qıytırın, bakmamak, göz atmamak
nês-in, götürmek
nev-in, gezmek, görmek
neviş, dilenmek
neviş-çi, *nevişkar*, *nevişkar-xetê*, dilenci

nıgulav-in, adam öldürmek
nıkulav-in, katletmek
nıvêz girav-in, namaz kılmak
nine, değil
nisk, mercimek, kr
P-p
paj-ge, sonra
palêk, *bravgev*, erkek kardeş
palêk-ê bavır, amca
palêk-ê civır, kayın birader
palêk-ê dawur, dayı
paş-gıravi, öpmek
pengavt, kırık
pengüvın, kırmak (kemik), kırılmak
perev, paralı olan, yabancı, aşiretli olan
peş-gi, önce
peşti, tüfek
por-gev, saç
post-gev, deri, post
Q-q
qankere, köpek, kurt, dört ayaklı hayvan
qankere, tehlikeli olan
qaşte lêgovın, yumruk vurmak
qaşte, yumruk
qeft-in, çalmak, soymak
qefti, hırsız, hırsızlık
qelife, et
qelpgev, kalp
qerev, para
qettali, çökelek, cacık
qeyn, *qey-andın*, yemek yemek
qıyi-xwu-binevin-in, gözünü gezdirmek
qıyi, göz

qiy-in, görmek, bulmak
qiy-ıtra-vın, görmek,
 göz atmak, bakmak
qol, eşek
qove, orta halli kişi
qov-in, çalmak (kapı)
qucute, qucuce, küçük
R-r
rabtes-in, kalkmak
rabtesin, kalkmak
 (uyanmak)
raftulan-dın, kaçmak,
 koşmak, kaçırmak
rakıra-vın, kaldırmak
rales-in, uyumak
rast-xetê, doğru
raxıl-in, kalkmak
raxul-in, uyanmak,
 uçmak
refurand-in, kaçırmak
rê-gev, yol
relas-in, geçmek
reskav-in?, koşmak
rê-xetê, yol
roviş-in, ağlamak
rutev-in, oturmak,
 kımıldamamak
S-s
sar-ote, sar-xetê, soğuk,
sekıran-dın?, bırakmak
sıb-gev, sabah
sıbilê, yarın
sınar, sınar-i, huysuz,
 sinirli
sıppi-xetê, beyaz
siqiy, baş göz
sis, kafa
sis-xwo-la beyda-vın,
 kendine gelmek,
 kafasını toparlamak,
 dinlenmek
siz-ge bani, lavabo

sufed, yanak
surat-xetê, surat, yüz
Ş-ş
şekırav-in?, saç taramak
şerm gırav-in, utanmak
şermole-xetê, ayıp
şigole, işgev, iş
şirin-xetê, tatlı
şış-gırav-in, kesmek
 kurban etmek
şol, qerev, para, bahşiş
T-t
tas, menc, ses
te, sen
temiz-gırav-in,
 temizlemek, silmek
temiz-likçi-xetê,
 temizlikçi
tenê-xete, tek, yalnız
teref-gev, taraf
têr-qeyi, tok (yemiş)
teşekkur dı-kırav-in,
 teşekkür etmek
tırsand-xetê, korkak
tı-xetê, tıgole-xetê,
 susuz olan kişi
tini, hani, orada
tu-xetê, sen
V-v
vâloz, aptal, deli
vekiri-xetê, açık
vêne, milyon
veqain, veqein, sigara,
 tütün
veqein dı-kışar-in,
 sigara içmek
vêqov-in, yakmak
 (sigara)
vıkın-in, satmak
vındır-in, durmak
vıra, bura
vivi, düğün

W-w

wari, evli (kocaya giden) kadın

wê, o

weçi, keçi

welguvan-din?, saklamak

we-xetê, böyle

X-x

xalke, silah

xalti, teyze

xerip-xetê, yabancı

xes-in, gülmek

xest, el

xesti vekiri-xetê, eli açık

xetê?,bağ kurucu

xetê?, var olma

bağlayıcı, bütünleyici

öge

xevs, el

xewtk, uyku

xey-in, sıçmak

xırap-xetê, bozuk, iyi olmayan

xış-gole, kuru

xō, tuz

xorek, yemek

xuli, toprak

xun-gev, kan

xwo, kendi

xwuş-gev, kız kardeş

Y-y

yêk, bir

yek-xetê, bir, birinci

Z-z

zâna-xetê, *caner*, bilen

zâr-gev, *dınote*, çocuk

zar-ote, *zer-ote*, altın

zemur, ağız

zev-ge, *zev-gi*, çok, fazla

zevici-ye-xetê, evli

zeyf-ole, zayıf

zıman-gev, dil, lisan

zus-gev, çabuk